

FRANTIŠEK JAN ZOUBEK

Letošní třísté výročí úmrtí Jana Ámose Komenského je také příležitostí k zamyšlení nad životem a dílem kosteleckého rodáka Františka Jana Zoubka, a to tím spíše, že dne 29. června uplyne 80 let od smrti tohoto vynikajícího znalce díla a života Komenského, pedagoga a současně regionálního historika.

Fr. J. Zoubek se narodil 6. prosince 1832 v Kostelci n. Orli. v tehdejším čp. 139, dnes již zbořeném, v rodině pláteníka. Jeho cesta za vzděláním nikterak nevybočovala ze soudobého rámce. Ve svém rodišti navštěvoval tehdy dvojtřídní školu; v deseti letech ho rodiče, jak bylo tehdy zvykem, poslali do Velkých Losín u Šumperka „na handl“, aby se naučil německy. Po roce vstoupil do přípravné třídy rychnovského piaristického gymnasia, kde jedním z jeho profesorů byl vlastenecký kněz, spisovatel a literární historik P. Justin Michl (Drašar Terezy Novákové), na něhož ještě po letech rád vzpomínal. Jeho prostřednictvím se mladý student poprvé setkal s českou gramatikou. (V této souvislosti není nezajímavé, že revoluční rok 1848 měl na jednoho z profesorů, Němce Nicefora Hübla, takový vliv, že se sám učil česky, aby mohl své žáky učit české mluvnici; dovolil jim používat českých termínů ve fyzice a zeměpisu, vyhledával jim české termíny k dějepisu a dokonce jim přednášel česky „s nemalými obtížemi“, jak podotýká Zoubek, věrouku, za což si studenti vysloužili nadávku kacířů od katechety. To jen na dokreslení tehdejší atmosféry a pro ilustraci, že ani v r. 1848 nebylo ještě snadné být Čechem.) Gymnasijní studia dokončil Zoubek v letech 1850–1853 v Hradci Králové. Zde se dále zdokonaľoval v češtině překlady antických autorů, četbou Šafaříkových Slovan-ských starožitností, Časopisu Českého muzeum atd. Učil se také polsky a rusky. V posledním roce hradeckého pobytu se Zoubek poprvé seznámil se svou celoživotní láskou - J. A. Komenským - prostřednictvím prof. Kristiana Stefana, v jehož hodinách čítávali nejzávažnější dílo velkého „učitele národů“ - Didaktiku. V té době se však již Zoubek živě zajímal také o historii.

Dalších pět let (1853–1858) strávil Zoubek na filosofické fakultě v Praze studiem filosofie, klasické a slovanské filologie a historie. Zabývá se mj. také slovinštinou; první jeho tištěnou prací byl právě překlad z tohoto jazyka (Trstenjakova novela o Tizianovi v Lumíru r. 1855; ve Zlatých klasech vyšly pak r. 1856 v jeho překladu slovinšské svátební obyčeje).

Lad. Beneš, busta J. Zoubka v Kostelci n. Orli. — Foto Jiří Šulc.

R. 1857 opustil Zoubek definitivně klasickou filologii **příspěvkem o Heraklovi** a věnoval se pak již jen pracím s českou tematikou, ať již pedagogickou, obecně kulturní nebo historickou. R. 1857, tedy ještě za pražských studií, uveřejňuje v Šimáčkovu Poslu z Prahy svou **první práci komeniologickou - životopis Komenského**, který je vlastně přepracovaným a o nová neznámá data rozšířeným spisem Fr. Palackého z r. 1828.

R. 1858 nastoupil Zoubek profesorské místo na gymnasiu v České Lípě, kde vyučoval historii, klasické filologii a - v německém prostředí - češtině. Snad stojí za zmínku, že ve škole byla jeho vlivem umístěna Jungmannova busta. Také v České Lípě pokračoval Zoubek ve své literární (svými **Příspěvky k pravdivé kronice slavného města Račic** zasáhl i do vývoje české satiry) a vědecké činnosti a dokončil zde a vydal jeden ze svých nejvýznamnějších spisů - dějiny svého rodiště (**Kostelec nad Orlicí. Stručný přehled jeho minulosti**; 1860). Tato regionální historická práce byla velice příznivě přijata samotným Fr. Palackým a Zoubkovým universitním učitelem prof. W. W. Tomkem (který na jejím základě navrhl, aby mu byla odpuštěna písemná práce při státních profesorských zkouškách, jimž se podrobil r. 1861).

Od r. 1863 až do své smrti dne 29. června 1890 žil a pracoval Zoubek v Praze. Původně měl nastoupit jako profesor na Vyšší škole dívčí pražské; nějaký čas pracoval v redakci Národních listů a od října 1863 vyučoval jako suplent na pražské reálce. Od Svatoboru, spolku na pomoc žijícím a na počtu zemřelým spisovatelům českým, získal na tři roky roční podporu 300 zl. k dalším historickým studiím. R. 1867 se stal ředitelem právě založené hlavní a průmyslové školy na Smíchově. Když r. 1874 byla škola rozdělena na školy obecné a měšťanské, stal se ředitelem osmitřídní měšťanské dívčí školy. Ve své funkci ředitele vydával Zoubek pravidelně **výroční zprávy** školy, které se staly vzorem pro podobné publikace jiných škol v Čechách. V nich uveřejnil řadu pedagogických úvah. R. 1883 se stal jedním z hlavních redaktorů **Encyklopedie pedagogické**, jejíž vydání však záhy pro nezáměr ztroskotalo (vyšel pouze I. díl, písmena A-B). Zoubek byl dlouholetým starostou Besedy učitelské v Praze a prvním starostou Besedy učitelské Budeč na Smíchově; byl také zvolen čestným členem obou spolků.

V Praze se Zoubek začíná důkladněji zabírat také dílem a životem Komenského. Účastnil se aktivně příprav na zbudování Komenského pomníku v Brandýse n. Orli. R. 1871 (kdy se na základě nesprávného výkladu zprávy o úmrtí Komenského vzpomínalo jeho 200. výročí) vychází nákladem Besedy učitelské nejvýznamější Zoubkova práce o Komenském (**Život Jana Amosa Komenského**), která znamenala tak podstatný přínos k jeho životopisu, že Zoubek byl pokládán, a to zcela právem, za jednoho z nejlepších znalců života a díla našeho velkého pedagoga. Ještě téhož roku vyšla tato práce ve stručnějším znění německy jako úvod k berlí-

skému Beegrovu vydání Velké didaktiky. Zoubek zpřístupnil českému čtenáři svými vynikajícími překlady v následujících letech řadu Komenského prací. Jeden z jeho životopisců (doc. dr. J. V. Klíma, 1935) uvádí, že přeložil a napsal celkem 38 příspěvků a statí z oblasti komeniologie. Svou práci z r. 1871 pokládá však za velmi nedokonalou a připravoval podstatně doplněné vydání k 300. výročí Komenského narození. Tento spis však již nedokončil. Vyšel až posmrtně r. 1892 (dopsal jej J. V. Novák).

Neméně významná je Zoubkova práce redakční a s ní často související práce historická. Je třeba zdůraznit, že Zoubek se neřadil na historii pouze jako na dějiny politické, ale že byl u nás jedním z prvních (ještě před Z. Wintrem), kdo pronikal do oblasti dosud téměř nepoznaných dějin kulturních a hospodářských. V letech 1864 - 1866 redigoval spolu s profesory Dastichem a Novotným nově založený časopis **Krok**, v němž uveřejnil průkopnický příspěvek **Důležitější proměny společenské během šestnáctého století v Čechách**. Také v **Památkách archeologických**, jichž byl od r. 1864 spoluredaktorem (s K. Vl. Zapem) a od r. 1866 do r. 1874 samostatným redaktorem, uveřejnil řadu historických příspěvků. Již r. 1865 sem píše stat **Řemesla a živnosti v Kostelci nad Orlicí**, která je tradičně považována za první českou práci svého druhu. (Ještě předtím zde však vyšel jeho článek **Kostelec nad Orlicí r. 1635**.) Z dalších prací historických je třeba alespoň se zmínit o jeho **Utuzování poddanství na statcích zápisných v XVI. století (Památky 1865)**, o **Významu titulů v XVI. století (tamtéž, 1865)** a o samostatné práci **O zakládání měst v Čechách v XIII. století (1878)**. Samostatně vyšlo také jeho **Vypsání hradu Potenštejna v Hradecku (1870)**. Zoubek je mj. také autorem několika hesel v první české encyklopedii - Riegrově Slovníku naučném.

Zoubkovy zásluhy došly ocenění ještě za jeho života a kupodivu i v jeho rodišti. R. 1862 zvolil výbor kostelecké záložny Fr. J. Zoubka svým čestným členem. V únoru 1866 byl zvolen členem Královské české společnosti nauk a 25. 10. 1866 byl jmenován čestným měšťanem Kostelce n. Orl. Ani pozdější generace na něho zcela nezapomněly. R. 1902 zahájil v Kostelci činnost Zoubkův studentský útulek, který vybuodovala a udržovala Učitelská jednota Komenský tehdejšího rychnovského okresu. A dne 12. srpna 1935 byl v Kostelci n. Orl. Františku Janu Zoubkovi slavnostně odhalen pomník.

Je samozřejmé, že řada Zoubkových prací neobstojí měřena pokrokem vývoje vědy v posledních 100 letech. Přesto však nemůžeme Zoubkovi upřít, že byl v některých směrech průkopníkem. Velkou práci vykonal nejen v oblasti vlastního poznání života Komenského, ale i v popularizaci jeho obsáhlého díla, které prostřednictvím jeho překladů a samostatných příspěvků i řady přednášek pronikalo do řad českých učitelů, kteří tak mohli uplatňovat pedagogické zásady Komenského. Byl vlastně prvním regionálním historikem Kostelecka; jeho dějiny Kostelce zůstávají stále zá-

kladní monografií o tomto městě a musí se s nimi vyrovnávat každý jeho historik. Obdobně si ponechávají platnost Zoubkovy práce o řemeslech v Kostelci a jeho Vypsání Potenštejna, které zůstává zatím jedním z nejlepších, ne-li vůbec nejlepším popisem a dějinami tohoto středověkého sídla.

Zprávy o Zoubkovi nacházíme roztroušeny v řadě časopisů (Česká škola 1883, 1890; Květy 1873; Časopis Českého muzeum, 1891; Světozor 1890; Osvěta 1891 atd.), v Riegrově Slovníku naučném (X, 1883), v Ottově slovníku naučném (XXVII, 1908) a v jiných publikacích. R. 1935 vydal kostelecký Musejní spolek brožurku J. V. Klímy o slavnosti odhalení Zoubkova pomníku. Žádný z dosud vydaných příspěvků však není vyčerpávající jak z hlediska Zoubkova života tak i jeho bohatého díla. Snad toto příležitostné a stručné připomenutí Zoubkových zásluh někoho přiměje k tomu, aby se ujal zpracování a důkladného zhodnocení práce tohoto kosteleckého rodáka.

Ladislav Hladký

K SEDMDESÁTINĀM KARLA R. KRPATY

Dne 18. října 1900 v Pardubicích, v domě „U České koruny“ - a náhodou v místnosti, jež vznikla přepažením zrušeného divadelního sálu, kde se pardubičtí ochotníci 1. listopadu 1849 poprvé představili veřejnosti Klicperovou hrou „Žižkův meč“ - se narodil budoucí český spisovatel, herec, režisér, autor divadelních her a historik Karel R. Krpata. Po vyjití obecné školy na Starém městě v Pardubicích v letech 1906-1911 poslali rodiče mladého chlapce na klasické gymnasium v Pardubicích, jehož ředitelem v té době byl abiturient rychnovského gymnasia Josef Durych.¹⁾ Leč studia i první počátky úspěšné divadelní činnosti mezi pardubickými ochotníky přerušila I. světová válka. Sedmnáctiletý student, dle vlastního doznání „prvotřídní ulejšák“, násilím navléknutý do rakouské uniformy, měl „na poli čti a slávy hájit mocnáře a svoji širší vlast“. Odvezen do Tullnu v Dolních Rakousích se tak pečlivě vyhýbal nasazení na frontu, že konec války v říjnu 1918 ho zastihl v jeho rodišti.

V roce 1919 úspěšně složil maturitu a zapsal se na právnickou fakultu University Karlovy v Praze. Již během vysokoškolského studia publikoval kratší stati, nejčastěji v pardubickém časopise „Východ“, který o dva roky později sám krátce redigoval. V červnu 1924 byl promován doktorem práv a ihned nastoupil v Pardubicích zaměstnání advokátního koncipienta.